

ACTA MVSEI APVLENSIS
APULUM LIV
series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

ARS ARCHAEOLOGICAE
Studii dedicate lui Nikolaus Boroffka la aniversarea a 60
de ani
Studies dedicated to Nikolaus Boroffka on his 60th
birthday

Volum îngrijit de/Edited by:

Horia Ciugudean,
Gabriel Tiberiu Rustoiu
Radu Ota

Editura „ASTRA Museum”

Alba Iulia

2017

Fondator

ION BERCIU

Editor

GABRIEL T. RUSTOIU

Colegiul editorial

RADU ARDEVAN - Universitatea „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca

NIKOLAUS BOROFFKA - Deutsches Archäologisches Institut, Berlin

DANIEL DUMITRAN - Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia

NICOLAE GUDEA - Cluj-Napoca

VALER MOGA - Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia

ZENO KARL PINTER - Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu

MARIUS PORUMB - Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca

VOLKER WOLLMANN - Obrigheim

Colegiul de redacție

HORIA CIUGUDEAN - director

RADU OTA - secretar de redacție

GEORGE BOUNEGRU - membru

CONSTANTIN INEL - membru

Adresa de corespondență:

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII

510010 ALBA IULIA

Str. Mihai Viteazul, 12-14

Tel. 0258/813300

Correspondence address:

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII

RO – 510010 ALBA IULIA

Mihai Viteazul St., 12-14

Tel. (+40) (258) 813300

revista.apulum@yahoo.com

www.mnuai.ro; www.muzeuluniriialba.ro; www.anuarulapulum.ro

© 2017 MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII ALBA IULIA

ISSN – 1013-428X

ISSN – 2247-8701

ACTA MVSEI APVLENSIS

APVLVM

LIV

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

ALBA IULIA

MMXVII

Tehnoredactare: HORIA CIUGUDEAN, RADU OTA
Traducerea și verificarea textelor în limba engleză: ADINA GOȘA, BRÎNDUȘA
CIUGUDEAN-PANAITE

Textele nepublicate nu se restituie.

Tipărit la **Vertical Graphic SRL** Alba Iulia

S U M A R

CONTENTS – SOMMAIRE – INHALT

TABVLA GRATVLATORIA.....	13
HORIA CIUGUDEAN, GABRIEL TIBERIU RUSTOIU, RADU OTA, Cuvânt înainte/Foreword.....	17
HORIA CIUGUDEAN, <i>Laudatio</i>	20
BIBLIOGRAFIE NIKOLAUS BOROFFKA.....	29

STUDII – STUDIES

GHEORGHE LAZAROVICI, CORNELIA-MAGDA LAZAROVICI, The Role of Salt in the Beginning of the Neolithisation Process in the southern Part of Central Europe and the Balkans <i>Rolul sării în debutul procesului de neolitizare în zona sudică a Europei centrale și a Balcanilor</i>	53
SABIN ADRIAN LUCA, ANA-MARIA PĂPUREANU, GHEORGHE NATEA, Date despre o cataramă de curea realizată din <i>Spondylus Gaederopus Linnaeus</i> , 1758, descoperită la Tărtăria – Gura Luncii – campania 2010 <i>A Belt Buckle made of Spondylus Gederopus Linnaeus, 1758, discovered at Tărtăria – Gura Luncii – the 2010 Campaign</i>	107
SABIN ADRIAN LUCA, TIBERIU BOGDAN SAVA, DORU PĂCEȘILĂ, OANA GAZA, IULIANA STANCIU, GABRIELA SAVA, BIANCA ȘTEFAN, Date radiocarbon din situl arheologic de la Turdaș – Luncă (cercetările preventive ale anului 2011) (I) <i>Radiobarbon Data from Turdaș – Luncă archaeological Site (the preventive Researches from 2011) (I)</i>	137
MIHAELA BLEOANCĂ, Un topor de tip Jászladany descoperit pe raza localității Tibru, com. Cricău (jud. Alba) <i>An Axe of Jászladany-Type discovered at Tibru, Cricău parish, (Alba county)</i>	147
MIHAELA-MARIA BARBU, MARIUS-MIHAI CIUTĂ, Industria litică cioplită eneolitică de la Șeușa - Gorgan (com. Ciugud, jud. Alba) <i>The Copper Age lithic Industry from Șeușa – Gorgan (Ciugud parish, Alba county)</i>	155
CAROL KACSÓ, Necropola tumulară din bronzul târziu de la Bicz (jud.Maramureș, România) <i>Die Spätbronzezeitliche Hügelnekropole von Bicz (Kreis Maramureș, Rumänien)</i>	189
CLAES UHNÉR, SVEND HANSEN, HORIA CIUGUDEAN, GABRIEL BĂLAN, RALUCA BURLACU-TIMOFTE, Structura și demografia	

<p>așezării de la Teleac: o fortificație din Transilvania de la sfârșitul epocii bronzului - începutul epocii fierului <i>Settlement Structure and Demography in Teleac: a Late Bronze Age – Early Iron Age Hillfort in Transylvania</i></p>	211
<p>BIANKA NESSEL, "Leaf shaped" Negatives and their Meaning: a rare Mould Type from the Teleac Hillfort, jud. Alba Transilvania <i>Negativele în formă de frunză și semnificația lor: un tip rar de tipar din fortificația de la Teleac, jud. Alba, Transilvania</i>.....</p>	247
<p>MONICA ȘANDOR-CHICIDEANU, Figurine zoomorfe din bronz și lut din zona lacului Bistreț, jud. Dolj <i>Zoomorphe Figurinen aus Bronze und Ton des Bistret-See Gebietes, Kreis Dolj</i>.....</p>	263
<p>CRISTINEL FÂNTÂNEANU, ADRIAN COSMIN BOLOG, OVIDIU OARGA, O piesă de bronz descoperită la Gâmbaș (mun. Aiud, jud. Alba) <i>A Bronze Object discovered at Gâmbaș (Aiud Municipality, Alba County)</i>.....</p>	281
<p>RADU OTA, ILIE LASCU, GEORGE BOUNEGRU, Un mausoleu descoperit recent și problema existenței unor asemenea construcții la Apulum <i>A recently discovered Mausoleum and the Topic of Existence of some funerary Buildings at Apulum</i>.....</p>	287
<p>FLORIN CIULAVU, Pușculițele romane descoperite la Apulum <i>Roman Money Boxes discovered at Apulum</i>.....</p>	313
<p>RADU OTA, CRISTIAN TITUS FLORESCU, Un altar votiv descoperit în castrul legionar de la Apulum <i>A votive Altar discovered in the legionary Camp of Apulum</i>.....</p>	329
<p>DANIELA CIUGUDEAN, Roman bronze Military Equipment and Harness in the Collections of the Alba Iulia Museum. I. Belt and Baldric Plates <i>Echipament militar roman și piese de harnașament din bronz în colecțiile muzeului din Alba Iulia. I. Aplici de centură și balteus</i>.....</p>	341
<p>CĂLIN COSMA, ADRIAN COSMIN BOLOG, OVIDIU OARGA, Morminte avare recent descoperite la Gâmbaș (jud. Alba) – punct "Ogoarele de jos" <i>Neu entdeckte awarische Gräber in Gâmbaș (Kreis Alba) – Standort "Ogoarele de jos"</i>.....</p>	409

RESTAURARE – CONSERVARE – INVESTIGAȚII
RESTORATION – CONSERVATION – INVESTIGATIONS

- DAN ANGHEL, Aspecte ale restaurării materialului arheologic descoperit la Alba Iulia - Recea
Restoration Aspects of the archaeological Material discovered in Alba Iulia – Recea..... 435
- SORIN ȘERBAN, Restaurarea unui vas de mari dimensiuni aparținând culturii Wietenberg
The Restoration of a Wietenberg big Pot..... 451

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ
REVIEWS AND READER'S NOTES

- ZENO KARL PINTER, Mihai Bărbulescu, *Arheologia azi, în România*, Editura Idea Design & Print, Cluj, 2016, 224 pagini, cu o prefață de Aurel Codoban..... 459
- VIORICA SUCIU, Valentin Dolfi, *Repertoriul descoperirilor monetare de pe teritoriul județului Vâlcea*, Societatea Numismatică Română, București, 2016, 157 p..... 464
- RADU OTA, (Editors: Oana Tutilă, Nicolae Cătălin Rișcuța, Iosif Vasile Ferencz), *Archaeological Small Finds and their Significance. Proceedings of the Symposium on Games and Toys*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2016, 130 pagini, 57 figuri, 2 planșe..... 467
- RADU CIOBANU, Robert Bedon, Hélène Maveraud-Tardiveau (edit.), *Présence des divinités et des cultes dans les villes et les agglomérations secondaires de la Gaule romaine et des régions voisines, Caesarodunum XVII-XLVIII*, Limoges, 2016, 591 pag, cu ilustrații și grafice alb-negru..... 470
- Lista autorilor..... 473

ACTA MUSEI APVLENSIS LIV

ARS ARCHAEOLOGICAE

***Studii dedicate lui Nikolaus Boroffka la aniversarea
a 60 de ani***

***Studies dedicated to Nikolaus Boroffka on his 60th
birthday***

Volum îngrijit de/Edited by:

Horia Ciugudean,
Gabriel Tiberiu Rustoiu
Radu Ota

Editura „ASTRA Museum”

Alba Iulia

2017

Nikolaus Boroffka

Valentin Dolfi, Repertoriul descoperirilor monetare de pe teritoriul județului Vâlcea, Societatea Numismatică Română, București, 2016, 157 p.

Viorica SUCIU
Muzeul Național al Unirii Alba Iulia

Apărută sub egida Societății Numismatice Române, cartea este rodul unui volum mare și migălos de muncă al unui volum mare și migălos de muncă al domnului Valentin Dolfi, bibliotecar la Biblioteca Publică „Alexandru Iliescu” din Băile Govora. Deși nu este profesionist în domeniul cercetării numismatice, autorul, pasionat de studierea monedelor, a mai publicat articole de acest gen, remarcându-se prin informațiile prezentate. De această dată, autorul adună datele din lucrările de

specialitate referitoare la descoperirile monetare făcute pe teritoriul județului Vâlcea, prezintă o sinteză a acestora, menționând și opiniile cercetătorilor respectivi. În același timp face cunoscute și câteva materiale inedite, aflate în colecții particulare, ca de exemplu, colecția părintelui Petre Gheorghe din Govora, cea a învățătorului C. Lupescu, sau a lui I. Dimian.

Cartea este structurată astfel: după o prefață semnată de doi prestigioși cercetători în domeniu, dr. Emanuel Petac, președintele Societății Numismatice Române, șeful Cabinetului Numismatic al Academiei Române (prin bunăvoința căruia a apărut această lucrare) și de lector universitar dr. Silviu Purece (de la Facultatea de Istorie și Patrimoniu a Universității „Lucian Blaga” din Sibiu), urmează: Cuvântul autorului, Repertoriul descoperirilor monetare de pe teritoriul județului Vâlcea, Note, Abrevieri, Bibliografie, Indice toponimic, Indice cronologic, Rezumat în limba engleză (Summary), Anexe, Bibliografia numismatică a județului Vâlcea, Indice de autori, Indice toponimic.

Repertoriul descoperirilor monetare de pe teritoriul județului Vâlcea (înscris între paginile 13-76) consemnează 57 de tezaure monetare și 208 monede izolate provenind din 76 localități, descoperiri făcute majoritatea întâmplător și mai puțin cu prilejul campaniilor de cercetări arheologice. Din punct de vedere metodologic, ele sunt repertoriate alfabetic pe localitățile de descoperire, prezentându-se: condițiile de descoperire, componența, numărul pieselor recuperate, nominalul, datarea, repartizarea pe emitenți, înscrierea cronologică în cazul tezaurelor monetare, metalul, greutatea și atelierele monetare, uneori

descrierea pieselor, locul de păstrare (unde se cunoaște). Considerațiile numismatice și interpretarea istorică făcute de cercetătorii care au publicat respectiva descoperire sunt rezumate sintetic, iar bibliografia, unde acestea au fost consemnate, este menționată în cele 186 de note.

Bibliografia repertoriului (p. 92-99) înscrie marele număr de periodice (10), lucrări speciale și generale (22), precum și studiile și articolele consultate de autor (88) pentru realizarea acestuia. Poate nu ar fi fost lipsit de interes ca bibliografia fiecărei descoperiri să fi fost trecută direct în repertoriu la localitatea respectivă, cu menționarea acesteia în mod cronologic și cu indicarea paginilor unde se poate consulta.

Considerăm foarte util faptul că autorul întocmește un indice toponimic (p. 100-104) și un altul cronologic (p. 105-106), în cadrul cărora cei interesați pot consulta rapid repertoriul. Primul înscrie alfabetic pentru fiecare localitate numărul monedelor izolate și cel al tezaurilor monetare descoperite, cu precizarea tipurilor monetare și a datării. Cel de-al doilea prezintă categoriile de monede (grecești, geto-dacice, romane republicane, romane imperiale, bizantine și medievale), numărul de descoperiri izolate și, respectiv, cel al tezaurilor, repartizate pe localitățile de unde provin.

Rezumatul în limba engleză și mai multe anexe cu ilustrarea unor monede (p. 111-134), majoritatea din tezaure monetare, dau un plus de valoare cărții. Considerăm însă că anexele ar fi putut conține și hărți care să marcheze descoperirile monetare pe categorii de monede.

Un capitol aparte, deosebit de important, care conține bibliografia numismatică a județului Vâlcea (p. 135-153), cuprinzând 214 articole, studii și lucrări, precum și un indice de autori (p. 154-155) și un altul toponimic (p. 156-157), încheie lucrarea. Este lăudabil faptul că autorul întocmește această bibliografie, cu atât mai mult cu cât nu a mai existat până în momentul de față un astfel de demers atât de amplu pentru această zonă și care să se refere la o perioadă de timp atât de îndelungată, respectiv antichitatea și perioada medievală. Este pusă astfel la dispoziția celor interesați documentația pentru fiecare localitate cu descoperiri numismatice, stârnindu-se interesul acestora și facilitându-se activitatea de cercetare.

Valentin Dolfi reușește prin acest Repertoriu să adune un numeros material numismatic și multă informație care reflectă bogăția și varietatea tipurilor monetare care au circulat pe teritoriul vâlcean în antichitate și în perioada medievală. Acestea sunt: monede grecești (10 izolate și 2 tezaure), monede dacice (27 izolate, 11 tezaure), monede romane republicane (29 izolate, 15 tezaure), monede romane imperiale (127 izolate, 16 tezaure), bizantine (11 izolate, 1 tezaur) și medievale (4 izolate, 14 tezaure).

În cadrul monedelor grecești ne atrag atenția: o tetradrahmă emisă de Patraos, regele Paeoniei (a. 335 - 315 a. Chr.), o monedă de la regele Traciei Rhoemetalkes I (11 a. Chr. - 12 p. Chr.), o monedă de bronz emisă de orașul Abydos din Troas (320-280 a. Chr.), drachme ale orașului Dyrhachium,

tetradrahme din Thasos, precum și drahme histriene. Autorul subliniază faptul că la Bătășani, așa cum consemna Bucur Mitrea, s-a descoperit cel mai important tezaur de tetradrahme de argint din epoca lui Filip al II-lea și a succesorilor săi, Alexandru și Lysimach, de pe teritoriul României, compus din 483 de exemplare, recuperate în întregime și eșalonate în perioada 332-270 a.Chr. (p.14).

Printre monedele dacice sunt prezente mai multe tipuri: imitații de tip Filip al II-lea, de tip Tulghieș, cu monograma Andoleon X, Larissa - Amphipolis, de tip ianiform, Prundu Jiblea, Ocnița - Cărbunești, Jiblea, Vârteju – București, Aninoasa – Dobrești și de tip Alexandru Macedon.

În categoria monedelor romane se remarcă tezaurul de la Pădurețu (p. 52-54), alcătuit din 4942 piese romane imperiale – denari, înseriați cronologic de la Nero la Elagabal. O raritate evidențiată de autor este un *aureus*, cu legenda DIVA MATIDIA AVGVSTA, emisă în timpul împăratului Traian (98-117) pentru nepoata sa Matidia (fiica fiicei sale Marciana), descoperită în Țara Loviștei (p.72).

Printre monedele bizantine o piesă izolată importantă este un *solidus*, emis de Iustinian I, descoperit în satul Măgura, comuna Mihăiești, datat în anii 527-537 (p. 46-47).

Pieseile medievale sunt emisiuni ungurești, transilvane, austriece, rusești, spaniole, otomane etc. Cel mai mare tezaur medieval din acest areal este cel de la Golești (p. 35-36), alcătuit din 47000 monede otomane de argint (aspri) de la sultanul Murad al II-lea din prima domnie (1421-1444).

Publicată în condiții grafice deosebite, cartea constituie un important instrument de lucru pentru cunoașterea circulației monetare de pe teritoriul județului Vâlcea și la nord de Dunăre în antichitate și în perioada medievală. Ea constituie și o provocare pentru autor pentru completarea și reactualizarea repertoriului cu noile descoperiri care se vor face și formularea unor importante considerații numismatice și istorice.